

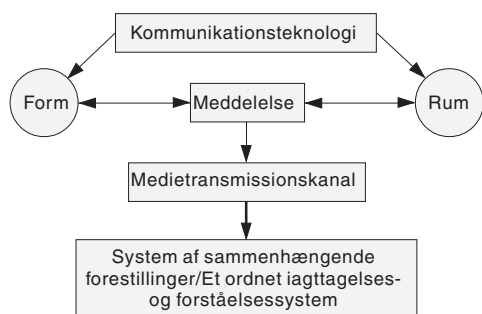
Massemedierne – splitter de eller samler de?¹

JØRN HENRIK PETERSEN

Fungerer massemedierne, så de bygger bro mellem mennesker, så de bringer mennesker tættere sammen, så de skaber fællesskab eller fællesskaber?

Det er en kendsgerning, at vi i forskellige tidsperioder meddeler os til hinanden på forskellig måde, og det er ikke ligegyldigt, hvordan mennesker kommunikerer med hinanden. Når formen på det, der siges, ændres, og når rummet, det siges i, forandres, sker der også en forvandling af indholdet. Medierne skaber et sæt eller et system af forestillinger, der hænger sammen, og som udgør et ordnet *iagttagelses- og forståelsesperspektiv*, jf. figur 1.

Figur 1.

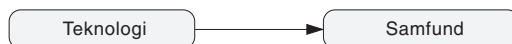
På den anden side må denne konstatering ikke føre til en *teknologideterminisme*, hvor samfundsforandringer begrundes i teknologiske ændringer, hvor teknologien bestemmer samfundet. Det er mindst lige så vigtigt at spørge, hvordan og hvorfor et samfund kan iagttage og forstå sig selv. Forskellen mellem de to betragtninger fremgår af figur 2.

Institut for Journalistik, SDU/Odense Universitet,
Campusvej 55, DK-5230 Odense M,
jhp@journalism.sdu.dk

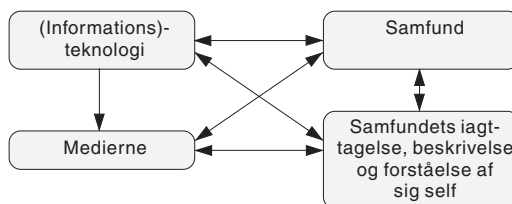
Hvad er m.a.o. *samspelet* mellem samfundssystemet og den måde, det iagttager, beskriver og forstår sig selv på, og hvad er konsekvenserne for samfundsinstitutionerne, herunder medierne? Sagt på en anden måde er der et indbyrdes påvirkningsforhold mellem samfundet og informationsteknologien.

Figur 2.

Teknologideterminisme:

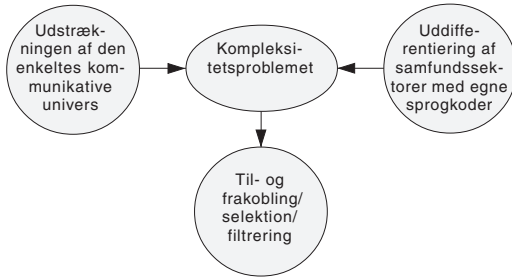
Samspil mellem teknologi og samfund:

Hertil kommer, at en isoleret betoning af teknologien forbiiser *kompleksitetsproblemet*. Hvis jeg 'er i samfund' med alle, d.v.s. alle er inden for min kommunikative rækkevidde, opstår der en voldsom belastning af mine muligheder for at sortere i det, der er kommunikativt tilgængeligt. Der har altid, men tydeligvis i stigende grad, været et dilemma mellem på den ene side at have flest mulige tilkoblinger til ens omverden, d.v.s. være så godt informeret som muligt, og på den anden side nødvendigheden af at skære en stor del af disse tilkoblinger fra, d.v.s. operere med *filtre*, for overhovedet at være beslutningsdygtig. Det er det ene forhold, der skaber øget kompleksitet. Det andet er den voksende arbejdsdeling mellem samfundssektorerne,

den såkaldte *uddifferentiering*. Tanken er antydnet med figur 3.

Figur 3.

Mange overvejelser om forholdet mellem medier og samfund tager afsæt i en faseopdeling af det historiske forløb. Disse faser kan identificeres både på et overordnet *samfundsmæssigt niveau* og ved iagttagelse af *specifikke funktionsområder*. Lad os illustrere tanken ved hjælp af dansk fjernsyn.

Dansk fjernsyns udvikling som illustration af samfundsudviklingen

Over en 50-års periode har fjernsynet bevæget sig fra *simplicitet* over *kompleksitet* til *hyperkompleksitet*, som Lars Qvortrup har kaldt det.

For 50 år siden var der ikke fjernsyn i Danmark, men kun aviser og radioprogrammer som egentlige massemedier. Radioen havde i dagtimerne et enkelt program og om aftenen to programmer, der sluttede ved 23-tiden. I 1954 begyndte man så småt at lege med fjernsyn.

Kigger man på radio- og fjernsynsprogrammet d.1. april 1955, finder man annoncering af eet fjernsynsprogram omfattende en enkelt udsendelse om eftermiddagen og et par timer om aftenen. Desuden omtaltes radioudsendelser fra Danmark, Sverige, Norge og øvrige udland. 10 år senere fyldte fjernsynsprogrammerne mere i avisen. Der var lagt børnefjernsyn ind om formiddagen, der var en kortvarig eftermiddagsudsendelse, og aftenprogrammerne var tidsmæssigt udvidet. Nu annonceredes også fjernsynsudsendelser fra Sverige 1 og 2, Vesttyskland 1, 2 og 3 og Østtyskland 1 og 2.

I 1990 fyldte fjernsynsprogrammerne væsentligt mere. Udover den hæderkronede Danmarks Radio var TV2 Danmark og TV 3 kommet på banen, ligesom der var mere lokalt fjernsyn. Der annonceredes svenske, norske og tyske programmer plus en række udvalgte satellitprogrammer, men der var

m.h.t. satellitprogrammerne slet ikke tale om en dækkende programoversigt.

Endelig var programoversigten for en måneds tid siden et sandt overflødhedshorn, men for intet at regne mod, hvad vi kan forvente, hvis vi tænker nogle år ud i fremtiden.

Til den tid må vi regne med, at fjernsynsprogrammer er til rådighed via et bredbånds-internet, d.v.s. et globalt netværk, hvor den enkelte kan vælge netop *'sit'* program efter sine ønsker. Vedkommende kontakter en Website, der er tv-linkvært. Her tilbydes fjernsyns- og radioprogrammer, og der er links til andre Web-sites, der igen tilbyder programmer. Portalen vil desuden indeholde links til net-aviser og meget andet.

På mindre end 50 år har vi bevæget os fra få timers dagligt fjernsyn til et uoverskueligt, globalt udbud; men det er ikke kun kvantiteten, der har ændret sig. Der er sket en kvalitativ forandring, som øger kompleksiteten.

Simpliciteten prægede perioden fra fjernsynets spæde begyndelse til 1988. I denne periode var den elektroniske offentlighed i det store og hele identisk med Danmarks Radio. DR var det medie, der *konstruerede* 'Danmark' som social, kulturel og politisk enhed og som sikrede den fælles og samlende referenceramme, som alle kunne henvise til som den elektronisk formidlede erfaring. Det skete i samspil med aviserne, der – gennem sine fjernsyns-anmeldelser – styrkede *den fælles offentlighed*. Et elektronisk konstrueret, nationalt fællesskab. Det var fjernsynet, som gjorde en *fælles-verden* kommunikativt tilgængelig og frembragte et dominerende kulturelt perspektiv. Den fælles referenceramme understøttedes ikke mindst gennem tv-avisens scenografi båret af 'sandhedens øje' som tv-avisens ikon, af væggen bag speakeren, som signalerede tv-avisen som sandhedens sidste instans, af speakerens oplæsning af en autoritativ tekst.

Kompleksiteten blev en kortvarig periode. I 1988 begyndte TV2 Danmark at sende, og kort efter kom også TV3 på banen, ligesom flere og flere fik adgang til satellitkanaler via parabolantenner eller netværk. Holder vi os til DR, TV2 og TV3 betyder denne flerhed automatisk, at publikum opdeles. Dels generelt i kanalloyale segmenter og dels specifikt efter f.eks. alder, uddannelse, køn osv. Der bliver flere sideordnede optikker, flere måder at iagttage virkeligheden på. DR forsøgte at fastholde public service kanalens *socialt ansvarlighed*. TV2 repræsenterede en *kommerciel og provinsiel frigjorthed*, mens TV3 gav partiet som 'den uar-tige', der brød med hævdundne normer. Simpli-

citetens fælles, kulturelle optik blev en saga blot, og den tid, hvor alle kunne henvise til den fælles referenceramme som grundlag for hverdagssamtalen, var endegyldigt forbi. Konkurrencen blev et markant islæt, public service begrebet begyndte så småt at krakelere, og hermed begyndte tanken om fjernsynet i folkets tjeneste – tæt sammenvævet med nations- og nationalstatsbegrebet – sit skibbrud.

Også scenografien blev ændret og signalerede nyt. Den lukkede bagvæg forsvandt. Fjernsynsspeakeren blev erstattet af en studievært placeret i et levende redaktionsmiljø, der producerede *sit* ikke autoritative nyhedsprogram. På TV2 kunne enhver seer opleve, at der i baggrunden flimrede tv-skærme med hver sit program, der knyttede os sammen med den globale informationsstrøm, samtidig med at man gennem et vindue i baggrunden kunne se direkte ud på den odenseanske virkelighed. Gennem studieværten og dennes selektioner, i kraft af de synlige medarbejders valg af stof fra de mange forskellige monitorer, kunne vi kigge ud i alle verdens afkroge, 'se' verden. Studieværten rykkede os nær. Hun placerede sig – i kraft af teleprompteren – i øjenhøjde med os. Vi fik visuel kontakt med verdenssamfundet.

Pointen er, at vi i denne fase, der nu er ved at gå til ende, primært skulle vælge mellem tre 'danske'

kanaler og 'resten'. Den fælles ramme, det fælles kulturelle perspektiv, det internaliserede udtryk for 'det nationale vi', gik i opløsning. Vi befandt os i Lars Qvortrups begrebsverden i en tilstand af *første-ordens kompleksitet*.

Om få år skal vi vælge gennem langt flere niveauer. Et valg, hvor den enkelte går fra knudepunkt til knudepunkt i en verden af indbyrdes forbundne links, indtil vedkommende når sit endelige valg. Det betyder opgivelse af tanken om *et verdens centrum*. Vi bevæger os fra punkt til punkt – og hvert punkt har sit perspektiv.

Hvis de, vi er i *samfund* med, er dem, som vi kommunikativt kan komme i kontakt med, er vores kommunikationshorisont blevet radikalt udvidet.

Fra funktionsområde til meganiveau

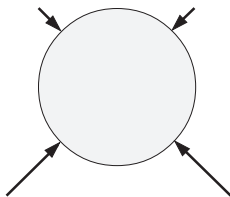
Knytter vi dette specifikke funktionsområde til udviklingen på *meganiveauet*, udskilles tre faser, der kan karakteriseres ved forskellige begrebsdannelser med forskellig betoning (Tablå 1.):

Ud fra en *iagttagelsessynsvinkel* er pointen, at det *simple* samfund kan anskues ude fra. Det *komplekse* samfund kan anskues inde fra, fordi der er et fælles centrum, mens det *hyperkomplekse* samfund må iagttages fra flere steder og med udgangspunkt i forskellige iagttagelseskoder, jf. figur 4.

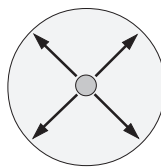
Tablå 1.

1. fase	2. fase	3. fase
simpliciteten	kompleksiteten	hyperkompleksiteten
det før-industrielle	det industrielle	det post-industrielle
middelalderen	moderniteten	post-moderniteten
det orale	det skrevne	det æter/båndbårne
det deocentriske	det antropocentriske	det polycentriske

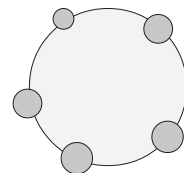
Figur 4. Iagttagelsessynsvinkler

Det simple samfund kan iagttages ude fra

Det komplekse samfund kan iagttages inde fra

Det hyperkomplekse samfund har mange iagttagelsessteder med forskellige iagttagelseskoder

Middelalderen var deocentrisk. I den deocentriske verden var mennesket skabt af Gud, og Gud udspændte forholdet mellem godt og ondt. Middelaldermennesket levede 'på sin plads' i kald og stand i en defineret samfundsorden, som blev opretholdt af staten – på vegne af Gud, thi ej heller staten var noget i sig selv. Med Luther begynder dette perspektiv at erodere, fordi han plæderer for et personligt gudsforhold. Individet eller det menneskelige subjekt rykker ind i centrum. Med *moderniten* tager mennesket magten, som Johannes Sløk har sagt det. Renaissance forbestemmer individet som menneske eller subjekt og som samfundets centrum og skabelon. I det *antropocentriske* samfund er idealet det universelle menneske. Mennesket erstatter Gud som *ordensskabende* faktor.

Mange tænker fremdeles i dette billede, uden at stille spørgsmål ved om der er afgørende nye kvalitative træk. Mange forskrækkes og bekymres over, at tidligere tiders *fællesskab* er afløst af *individualisme, selvdyrkelse, egoisme, selvcentrering*, at 'samfundet' er afløst af 'hver-for-sig-fundet', at renaissance tro på det magtfulde menneske er degenereret, at *markedet* modvirker overskueligheden og nærheden, at *staten* udhuler det tætte fællesskabs solidaritet.

Forskrækkelsen giver anledning til en af to reaktioner.

I den ene ser man *informationssamfundet* som et samfund med digitale, højhastigheds-kommunikationskanaler. De erstatter 'det gamle samfund' med dets kommunikations- og informationsbarrierer med et nyt, hvor alle har fuldstændig information om alting og om hinanden, og hvor alle uhindret kan komme til orde. Godt nok er det et i radikal forstand *individualiseret* samfund, men det er samtidigt et globalt '*digitalt nærsamfund*', hvor alle er i potentiel *nærkontakt* med hinanden. Denne opfattelse rejser to problemer.

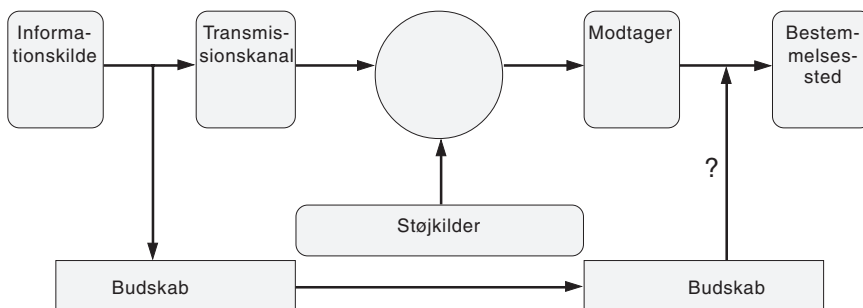
For det første er et sådant samfund i risiko for at lide kompleksitetsdøden. Hvordan skal man håndtere de problemer, der opstår, hvis mennesker fra millionvis af computere kan kommunikere med hinanden? For det andet forudsætter tanken en opfattelse af *kommunikation* som betegnelse for meddelelse, udveksling og fællesskab, der ophæver fysisk og mental afstand. En ide om, at kommunikation er transport af mening mellem personer. Transportmodellens indhold er antydnet med figur 5.

I kommunikationsforskningen afløses denne simple model hurtigt af andre, som vi ikke her skal beskæftige os med. Pointen er den, at 'transportmodellen' forudsætter, at de, der kommunikerer, lever i en fælles verden. Din verden er den samme som min, og derfor kan vi uden problemer kommunikere. Vi gør brug af et *fælles codesystem*, for uden det, ville vi ikke kunne se vores omverden på samme måde, og uden det ville vi ikke forstå det samme ved de ord og begreber, vi anvender.

Forudsætningen for modellen er opfyldt i en deocentrisk verden, og i nogen grad i en antropocentrisk, hvor alle i princippet anses skabt over et fælles format; men når enhedspræget eroderes, og når specialkoder bliver det typiske, er forudsætningen tvivlsom.

I den anden reaktion ser man på samfundet som noget, der så at sige folder sig tilbage i sig selv. I Danmark var det et perspektiv, som kom til udtryk i Jan Lindhardts bog *Frem imod middelalderen*. Han tolkede fjernsynets billeddannelse som en delvis tilbagevenden til middelalderens orale kultur og genfandt træk af denne i de æter- og båndbårne medier. I den forstand modsvares forskrækkelsen af en søgen tilbage imod gammelkendte fællesskaber, men de magter netop ikke at reducere den kompleksitet, der præger et samfund, hvor alle i princippet er inden for den enkeltes kommunikative rækkevidde.

Figur 5. Transportmodellen

Samfund og fællesskab

Da nytter det ikke at lukke grænserne. Da nytter det ikke at lukke øjnene for det, vi ikke vil se. Da nytter det ikke at reducere iagttagelsen af omverdenen til at bero på et princip, det være sig moralsk, politisk, økonomisk eller religiøst. Hvordan kan man i den situation tænke *samfund* og *fællesskab*? Samfundet er i en radikal anderledes forstand end den ydre verden, det er *min* forestilling. Det bliver – eller er blevet – et sært, selvbegrundet system med mange delsystemer, der hver bygger på sin specielle kommunikationskode. Samfundet beskriver sig selv som økonomisk, politisk, moralsk, videnskabeligt, retligt, religiøst, uddannelsesmæssigt, massemedieret, idet enhver beskrivelse er båret af en særlig kode. Pointen er, at samfundet beskriver og iagttager sig selv på flere måder. Det kan ikke længere fortolkes eller administreres med udgangspunkt i tanken om det universelle menneske.

Når mange stiller spørgsmålet, om 'samfundet' – forstået som et socialt fællesskab – overhovedet eksisterer længere, er det den samfundsmæssige forestilling om samfundet som 'samfund', der er på spil. Når der udtrykkes frygt for, at 'samfundet' er ved at degenerere til '*hver-for-sig-fundet*', skal årsagen til antropocentriens krise nok snarere søges i, at samfundet af i dag er radikalt forskelligt fra det samfund, der sattes på skinner med renaissance.

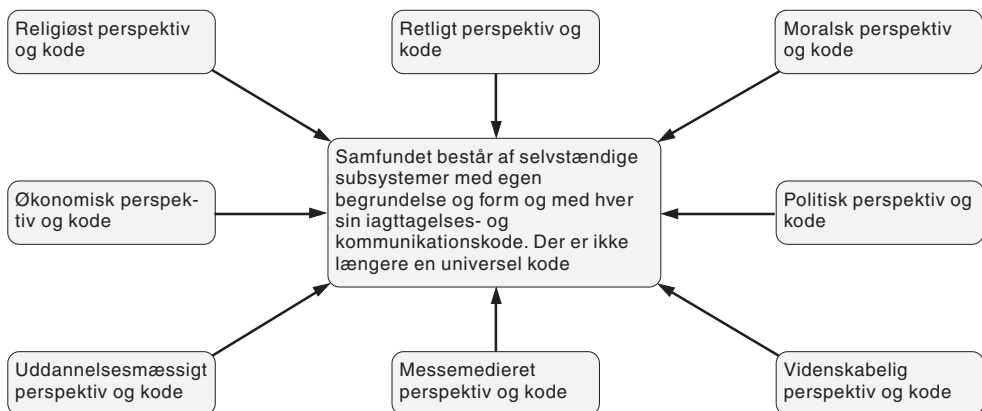
Spændingen mellem den sociale struktur – præget af uddifferentiering – og vores sammenhængende billede af verden er blevet større og større. Først var den samfundsmæssige orden bestemt af

det guddommelige eller kosmiske princip. Derefter fandt man centrum i det menneske, der tog magten; men i stigende grad er der udviklet selvstændige subsystemer med egen begrundelse og form og med hver sin *iagttagelses- og kommunikationskode*. Det har fjernet mennesket fra centrum og placeret det i en periferi, hvorfra det kan iagttage verden i mange forskellige perspektiver. Der er ikke længere noget *suverænt sted, et helle, et arkimedisk punkt*. Og derfor er der ej heller længere en *universel kode*, mennesket kan lægge til grund for sin kommunikation. Der findes ikke 'bagved' eller 'oven over' nogen fælles kode, jf. figur 6.

Konsekvensen er, at den tidligere faste og 'fælles' identitet er trængt i et samfund, hvor identiteten skabes ved en sammenflikning af delelementer, som den enkelte samler op på sin vandring gennem tiden fra system til system, fra rum til rum. Så findes der ikke længere naturlige fællesskaber, og det betyder, at 'fællesskaber' er noget, der konstrueres, udvikles og går til grunde. Man fødes ikke længere ind i et historisk, traditionelt funderet fællesskab.

Det gamle samfunds naturlige fællesskaber er blevet afløst af et politisk konstrueret fællesskab. I velfærdsstaten er hovedaktørerne de aflønnede, professionelle 'fællesskabsaktører', men det modsvarer heller ikke et samfund i hastig ændring. Dette syntetiske fællesskab erstattes af selvorganiserede fællesskaber, som let antager karakter af subkulturer, hvis kode er '*os kontra de andre*'. Det bliver kulturer, der ikke interesserer sig meget for samfundet, fordi samfundet blot eksisterer som baggrund for subkulturen. Det betyder ikke mindst en frakobling fra koderne i det politiske, det retlige

Figur 6.

og det ordensmæssige system, mens det synes lettere at forene subkulturene med markedssystemet, hvor mærkevarer indgår som selv-symbolisering eller synliggørelseselement.

Mediernes rolle

Traditionelt mener man, at massemediernes rolle er at *afdække sandheden*, at afspejle holdninger, at være seriøse. Til idealet hører også ideen om *mediernes autonomi* og tanken om den *frie meningsdannelse* i et mediasystem præget af pluralisme. Bag denne forestilling ligger forestillingen om den athenienske agora og dens *direkte demokrati*. Megen debat om medierne afspejler, at de i denne forestillingsverden er påført en ubærlig byrde. Resultatet er konstruktion af en *forfaldsmyte*, hvor autonomien er erstattet af *afhængighed*, hvor fri meningsdannelse er replaceret af *mediernes magt over meningsdannelsen*, mens den *journalistiske subjektivitet* er trådt i den objektive journalistiks sted. Forfaldsmyten kan diskuteres ud fra mange synspunkter. Her skal jeg opholde mig ved idealets forestilling om den journalistiske opgave som 'gengivelse af sandheden'.

Figur 7 illustrerer tankegangen bag forfaldsmyten.

I sin bog *Public Opinion* bruger *Walter Lippmann*, frontfigur blandt den klassiske journalistiks 'store mænd', to billeder: Nogen har lagt et frø i

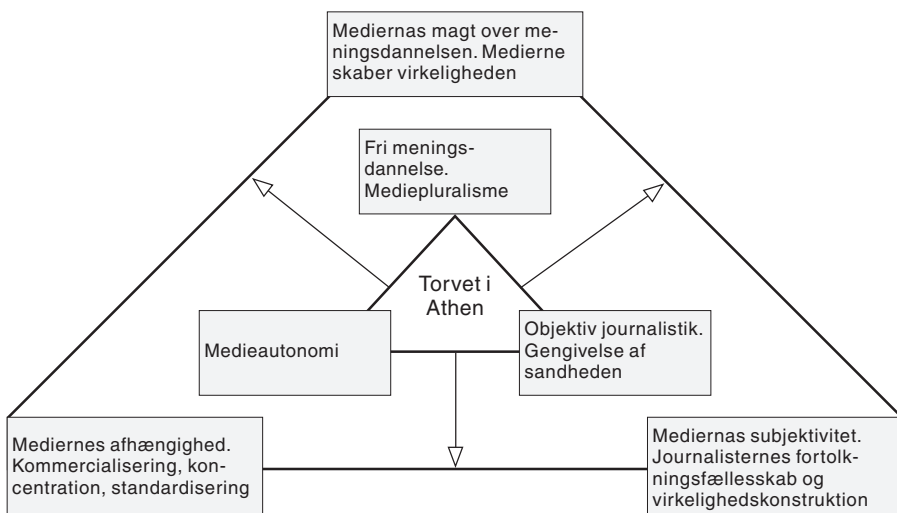
jorden, gødet og vandet. Som en spire bryder det en dag gennem overfladen. Skal denne hændelse være en *nyhed*, må andre få øje på spiren; men medierne er som et fyrtårn. Lysstrålen bevæger sig rundt. På et givet tidspunkt er dele af virkeligheden synbar, mens andre ligger i mørke. Fanges spiren af lysstrålen, kan der rapporteres om hændelsen; men det, der ses, fortæller intet om, hvem der har lagt frøet i jorden, hvorfor frøet blev lagt, om frøet spirer på det tilstræbte tidspunkt, om spiren svarede til det forventede osv.

Skal fyrmesteren fortælle om det, må han hente information hos andre. Hans mulige historie er m.a.o. afhængig af kilder eller 'fødekæder'. Deres beretning fortæles i en valgt kode, der gør det muligt at sige noget bestemt, men som samtidig lukker af for andre relevante aspekter. Derfor må fyrmesteren afkode det, han hører, og vil han fortælle historien, kan det kun ske på grundlag af hans egen kode, hans egne interesser.

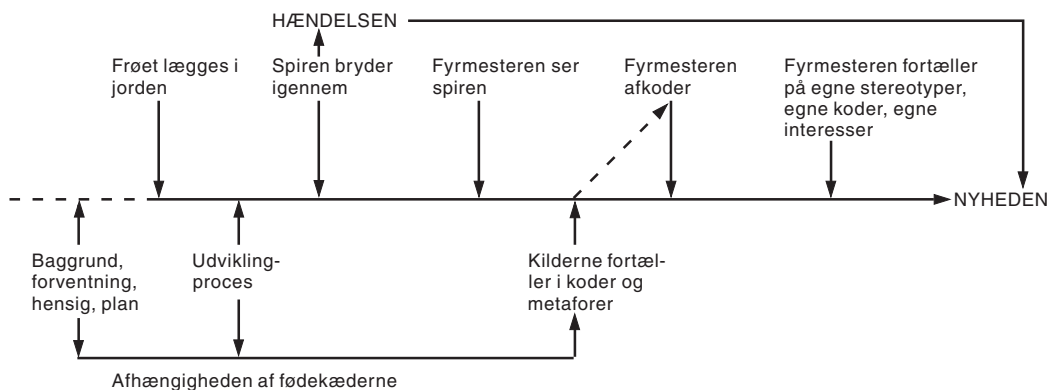
Som kilderne så frøets udvikling gennem deres subjektive briller, er også beretningen om hændelsen, dens baggrund og dens konsekvenser en *social konstruktion*. Kobler vi disse billeder, får vi et nyhedsforløb, der ser ud som vist i figur 8. Nyheden er ikke og kan ikke være en 'objektiv' eller 'sand' gengivelse af 'virkelige hændelser i det virkelige liv'.

Nyhed og sandhed er ikke synonyme. Nyheden beretter om en hændelse, mens 'sandheden' forud-

Figur 7. Forfaldsmyten

Figur 8.

sætter, at de skjulte kendsgerninger afdækkes og ses i en sammenhæng, der skaber det virkelighedsbillede, som bestemmer vore handlinger.

Det, der står uomgængeligt og indiskutabelt fast (i hvert fald for en tid), er kun en lille del af virkeligheden. Resten er overladt til journalistens skøn.

Ingen nyheder om begrebsforestillinger, personlighed, troværdighed, alvorlighed, hensigt, motiv, intention, følelser, forventninger, fair handlemåde osv. – alt det, der skaber livet – kan foregive at være sandhed.

Med et tredje billede fra Lippmann: At vurdere sådanne nyheder er som at være dommer i en fodboldkamp, hvor man har opgivet ideen om, at sejren går til den, der har scoret flest mål.

Hvis de, der har viden om baggrunden, hensigten, forventningen, planen, udviklingsprocessen osv. videregiver deres indsigt i koder og metaforer, er journalisten nødvendigvis henvist på afkodning og rekodning, inden hun kan fortælle sin historie.

Begivenheder kan fortolkes forskelligt, og i *processen fra hændelse til nyhed* er der mange selektionsmekanismer på spil. Derfor er det ikke så meget den såkaldte 'virkelighed', der bestemmer mediernes indhold, men det er *mediernes blik på virkeligheden*, som bestemmer deres indhold og form. Når vi genkender verden fra dag til dag, skyldes det snarere mediernes strukturering af verden end verdens 'egenstruktur'.

Når vi ikke lever i en verden med et *erfaringsbetinget fællesskab*, bliver det medieerne, der skaber en form for *fællesverden*.

I transmissions- eller transportmodellen er mediernes funktion at befordre information fra et sted til et andet. Det forudsætter en korrespondance mellem virkeligheden og medie billedet, så publi-

kum kan sammenholde det, medieerne påstår, med det, som i virkeligheden er foregået. Det kan man kun sjældent.

Derfor kan man alternativt tale om en *ritualisering*, hvor medieerne konstruerer en fællesverden, mens det er modtageren, der ud fra mediernes påvirkning og egne forudsætninger konstruerer en form for forståelse.

Det betyder, at journalisterne ikke er leverandører af information og slet ikke af viden, men snarere er iscenesættere og modelkonstruktører. De konstruerer offentlige scener befolket af politikere og andre 'offentlige personer', som publikum lægger til grund for sin konstruktion af en fællesverden. Medieerne producerer en illusion om, at der eksisterer en fællesverden. Vores fællesverden er ikke familien, arbejdspladsen, lillebyen, den atheniensiske Agora. Det er *mediernes fællesverden*. Derfor vedrører det centrale spørgsmål heller ikke mediernes gengivelse af 'sandheden'. Spørgsmålet er, hvordan medieerne vælger at strukturere vores fællesverden.

Politisk journalistik

Det genuint fælles spejles i politikken, fordi politiske beslutninger har gyldighed for alle. Derfor er det illustrativt at kigge på den politiske journalistik, som Jan Ekecrantz og Tom Olsson har gjort det for Sveriges vedkommende.

I 1925 spillede journalistikken sammen med politikken på tre måder: a) Pressen refererede politikernes taler; b) Mellem redaktører og politiske ledere var der et tæt samspil; c) Flere chefredaktører var enten aktive i partierne eller medlemmer af parlamentariske forsamlinger. De hændelser, avi-

serne fortalte om, var først og fremmest noget, som nogen havde sagt. Det 'talende hoved' skabte begivenheden. Der blev sat spørgsmålstejn ved de traditionelle institutioner, mens man entusiastisk berettede om tekniske fremskridt. 'Det moderne' blev sat på tekst.

30 år senere var velfærdsprojektet under udfoldelse. Det 'talende hoved' blev erstattet af grupper, der samtalede, og publikum, som lyttede. Temaet var fællesskab kontra ensomhedsfølelse og isolation. Politikere og journalister mødtes ved konferencer med journalisterne som den lyttende part. Billeddækningen var ikke længere monologtalende stemmer, men samtalefællesskaber. Og det passede fint med journalisternes forsøg på at bygge 'folkhemmet' ind i teksterne, at lade disse afspejle trivsel og fællesskab. Journalisterne blev 'de sociale ingeniørers' ideologiske medhjælpere i et forsøg på at skabe en ideologisk enhed. Journalisterne fremtrådte som brobyggere mellem politikere og folk. Det var et *iscenesat samfund*, der trådte i karakter.

Hopper vi yderligere 30 år frem til midten af 80'erne, har mediemønstret ændret sig. Fjernsynet har indtaget sin dominerende position, mens provinsaviserne har reduceret deres dækning af det landspolitiske. De koncentrerer sig om den regionale interesse. Samtidig er journalistikken blevet en selvstændig institution på lige fod med andre samfundsinstitutioner. Der er sket en udskillelse af den informerende og undersøgende fra den kommenterende journalistik. Den individuelle debattør er trådt i baggrunden og er blevet erstattet med talerør for grupper og interesser.

Den dominerende hændelse handler nu om *systemet*. Det er systemet, der frembringer hændelser, som rammer mennesker og miljø. 50'ernes forsøg på at fremstille fællesskab er afløst af bestræbelser på at vise systemtrusler vendt imod det enkelte individ. Fællesskabet er dødt. Ensomheden lever.

I 1995 indtager mediepersonligheden hovedrollen. De kendte poserer, og publikum kigger på. De kommer, de kendte, fra politikken og den offentlige administration, fra teatret og underholdningsindustrien og fra medierne selv. Navlebeskuelse. Den typiske hændelse bliver skandalen og affæren.

For trekvart århundrede siden gav medierne stemme til forskellige opfattelser og mangeartede projekter. De havde ingen selvstændig placering, men ledte efter en identitet. For fyrré år siden havde de fundet deres plads som ideologiske håndlangere for de sociale ingeniører, der ville skabe det jordiske Paradis. De havde fået en *samfundsopgave* som bro mellem politikere og folk. De iscenesatte samfundet. I det sidste årti er politikken

flyttet ind i medierne: Det *redigerede samfund*. Medierne er ikke længere kun dem, der organiserer den offentlige samtale. De frembringer den.

Den gennemgående linje er en bevægelse mod en afgrænsning af det politiske som et særligt felt og politikerne som en særlig gruppe, jf. igen tanken om samfundsinstitutionernes uddifferentiering. Og denne særlige gruppe svigter det folk, af hvilket den er runden. Folket og politikerne bliver to adskilte verdener; men så samles de igen i en særpræget sløjfe: Politikerne skaber problemer for folket. Trods problemerne gør folket sit bedste. Politikerne er ligeglade med (eller forstår ikke) problemerne, og når folket protesterer, lytter politikerne ikke. Folket skuffes – igen.

Det er ikke umiddelbart let at se, om medierne samler eller splitter. Og om de gør det bevidst eller ubevidst.

Information, viden, visdom

Information er en ressource med social, økonomisk og politisk værdi; men den har kvalitativt andre egenskaber end de traditionelle produktionsfaktorer: jorden, realkapitalen og arbejdskraften.

Information er den samlede sum af alle kendsgerninger og ideer, der kendes på et givet tidspunkt. Den er en kilde, der kan søses af; men den skal bearbejdes for at give mening. Så ændrer den karakter, fordi den bliver raffineret og sammenfattet. Den bliver til *viden*. Og nok et trin højere finder vi *visdom* eller klogskab. Information er *spredt*, viden er *struktureret*, og visdom er *organisk*.

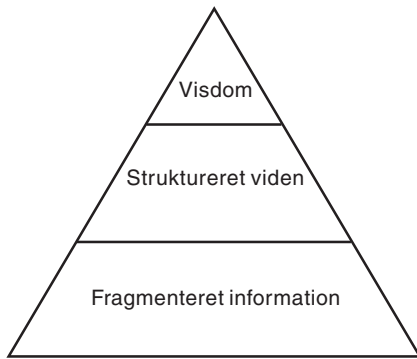
Informationsmængden er enorm; men informationer i ubearbejdet, fragmenteret form er gold. Skal information nyttiggøres må den knyttes sammen, kategoriseres, struktureres, gøres meningsfuld, antage karakter af viden. Den hierarkiske relation er antydet med figur 9.

Information er *menneskebunden* og eksisterer kun i forbindelse med den menneskelige opfattelse og brug. Information er, hvad der observeres, huskes og genfindes. Information er grundlaget for analyse og strukturering. Den lever kun i samspil med mennesket.

Information er *ekspansiv*. Jo mere information, der rådes over, jo mere frembringes der. Information udvides, når den bruges. Mens de traditionelle ressourcer er knappe og reduceres ved brug, er information præget af overflod. Problemet er at reducere overfloden (kompleksiteten) til noget, der kan overses.

Information kan *sammenfattes*, koncentreres, integreres, summeres, struktureres. Den kan *trans-*

Figur 9.

porteres med stor hast og til ringe omkostning. Den har en indbygget *spredningskraft*. Den er *delelig* og *kollektiv*. Min brug af information reducerer ikke andres brug af samme information.

Derfor er information forskellig fra andre ressourcer.

Bidraget det til at indsnævre kløften mellem de vidende og de uvidende? Eller udvides den? Indsnævres forskellene, fordi alle i princippet har adgang til al information? Eller gør det modsatte sig gældende? Er vi på vej imod en ny og mere subtil klassesdeling? Vil en styrende elite få mere magt over massen? Vil befolkningen få bedre mulighed for at kontrollere beslutningstagerne?

Jeg ved det ikke, men der er måske grund til at erindre om Neil Postmans dictum:

Det, Orwell frygtede, var de mennesker, som ville bandlyse bøger. Det, Huxley frygtede, var, at det ville blive overflødigt at bandlyse bøger, eftersom der ikke ville være nogen, der ville læse dem. Orwell frygtede dem, der ville form-

ene os adgang til information. Huxley frygtede dem, som ville give os så megen information, at vi ville blive passive og selvoptagne. Orwell frygtede, at sandheden ville blive skjult for os. Huxley frygtede, at sandheden ville drukne i et hav af ligegyldigheder. Orwell frygtede, at vi ville blive en kultur i fangenskab. Huxley frygtede, at vi ville blive en trivialkultur uden tanke for andet end det, der svarer til hans "orgyporgy" og anden form for tidsfordriv. Som Huxley skrev i *Gensyn med fagre ny verden*, havde frihedskæmperne og rationalisterne, som altid er på vagt over for tyranniet, ikke tilgodeset "menneskets umættelige begær efter adspredelser". I 1984, tilføjede Huxley, kontrolleres menneskene ved at blive tilføjet smerte. I *Fagre nye verden* kontrolleres de ved at blive tilbudt nydelse. Orwell frygtede kort sagt, at det er det, som vi hader, der vil ødelægge os. Huxley frygtede, at det er det, som vi elsker, der vil ødelægge os.

Mange år tilbage skrev Rousseau, at det civiliserede menneske fødes, lever og dør i trældom. Ved dets fødsel bliver det syet ind i et svøb; ved dets død bliver det sømmet ind i en kiste; i den tid, hvor det har menneskelige træk, er det lænkebundet af vore *institutioner*".

Og til dem hører teknologien, medierne og alle de andre samfundsmæssige subsystemer. Opgaven ligger i udviklingen af borgerens evne til at administrere kompleksitet af en højere orden, til at iagttage og ræsonnere reflektivt, til at sætte sig i 'den andens sted', til at diskutere de mange goder i deres indbyrdes forhold, til at iagttage sig selv, til at løfte sig over informationens trivia. I den dannelsesproces har medierne og uddannelserne en væsentlig rolle at spille.

Not

1. forelæsning ved symposiet "Massmedierna som brobyggere", arrangeret af Wahlgrenska Stiftelsen, Lund d. 5. Maj 2000.

Inspirationskilder

- Carey, James W. (1988) *Communication as Culture. Essays on Media and Society*. New York, London: Routledge.
- Ekecrantz, Jan & Olsson, Tom (1998) *Det redigerede samhället*. Stockholm: Carlssons.
- Lippmann, Walter (1922) *Public Opinion*, The Free Press, New York.

- Lippman, Walter (1927) *The Phantom Public*. New York: MacMillan.
- Olsson, Tom (1999) Mediesamfund og politik – eksemplet Sverige 1925-1995. I Meier Carlsen, Erik; Kjær, Peter & Pedersen, Ove K. (red.) *Elites, Parties and Democracy. Festschrift for Professor Mogens N. Pedersen*. Odense: Odense University Press, pp. 225-246.
- Petersen, Jørn Henrik, (1999), "To Hell with Athen's Agora", i E.Beukel, K.K.Klausen og P.E.Mouritzen (red.), *Elites, Parties and Democracy, Festschrift for Professor Mogens N. Pedersen*, Odense University Press, Odense, pp. 225-246.
- Postman, Neil (1989) *Fagre nye tv-verden*. København: Hekla.
- Qvortrup, Lars (1998) *Det hyperkomplekse Samfund*. København: Gyldendal.

